

Tematikus összeállítás

GAZDASÁG ÉS ETIKA

ECONOMY AND ETHICS

VENDÉGSZERKESZTŐ: ZSOLNAI LÁSZLÓ

BEVEZETÉS

INTRODUCTOIN

Zsolnai László

az MTA doktora, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem
zsolnai@uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A gazdasági etika (business ethics) interdiszciplináris tudományterület, amely azon a meggyőződésen alapszik, hogy az etika releváns aspektus a gazdasági tevékenységek minden szintjén, az egyéni és szervezeti cselekvésektől a makrogazdasági és nemzetközi szintekig. A gazdasági problémák komplex megközelítést igényelnek, amelyben a közgazdaságtan, a menedzsmenttudományok és az etika modelljeinek megkerülhetetlen szerepük van. A gazdaságetikát olyan tudományterületnek tekinthetjük, amelyben kreatívan kapcsolódik össze a kritikai-analitikus és a cselekvésorientált tudás a gazdasági élet etikusabbá tétele érdekében.

ABSTRACT

Business ethics is an interdisciplinary field of study which is based on the conviction that ethics is a relevant aspect at all levels of economic activities, from individual and organizational to societal and global. Economic problems require complex approaches using models from economics, management science, and ethics. In business ethics the critical-analytical and the action-oriented knowledge creation is intermingled in order to improve the ethicality of economic life.

Kulcsszavak: gazdasági etika, közgazdaságtan, menedzsmenttudományok, etika

Keywords: busines ethics, economics, management sciences, ethics

Az első gazdaságetikai központot 1976-ban hozták létre a Massachusetts-beli Bentley Universityn, Michael Hoffman professzor vezetésével. Ezt számos amerikai kutatóközpont létrehozása követte. Európa első gazdaságetikai központját a Leuveni Katolikus Egyetemen Luk Bouckaert professzor alapította 1987-ben. A St. Galleni Egyetemen a Gazdaságetikai Intézet létrehozása 1989-ben történt. A Corvinus Egyetem Gazdaságetikai Központja 1993-ben jött létre néhai Kindler József professzor és jómagam alapításában, akkor még a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem keretében.

Mára a gazdasági etika kifejlett tudományterületté vált, amely tekintélyes szakmai szervezetekkel (Society of Business Ethics, European Business Ethics Network), komoly szakfolyóiratokkal (*Business Ethics Quarterly*, *Journal of Business Ethics*) és neves könyvsorozatokkal (Cambridge University Press, Springer) rendelkezik.

A mostani tematikus összeállítás apropóját a Corvinus Egyetem Gazdaságetikai Központjának negyedszázados fennállása adja. A központ munkatársai és külföldi együttműködő partnereik a gazdaságetika problémakörének lehető legteljesebb bemutatására vállalkoztak.

Gazdasági etika az antropocén korban című írásukban Knut Ims (Norwegian School of Economics, Bergen), Antonio Tencati (University of Brescia) és Zsolnai László (Budapesti Corvinus Egyetem) azt hangsúlyozzák, hogy a Föld ökológiai állapotának drámai romlása az emberiség jelenlegi termelési és fogyasztási mintáinak és gyakorlatának a következménye. A Föld legtöbb országában az üzleti tevékenységek mára dominánssá váltak a társadalom szinte összes életszférájában. Az ökológiai rendszerek eltartóképességének figyelmen kívül hagyása komoly károkat okoz az emberi és a természeti életformákra mind a jelenben, mind pedig a jövőben. A szerzők szerint a gazdasági etikának komoly szerep juthat a fenntartható üzleti szervezetek kialakításában. Ennek részeként különösen fontos a jelenlegi uralkodó menedzsmentelméletek és üzleti gyakorlatok meghaladása. A fő teendők: (i) frugális (mértéktartó) termelési és fogyasztási modellek kidolgozása és terjesztése, és (ii) a természeti létezők önértékűségének elismertetése és érvényre juttatása. Ehhez új, progresszív üzleti modellek szükségesek, amelyek által az üzleti szervezetek – a profittermelés mellett – a társadalom, a természet és a jövő generációk közös javát szolgálhatják.

A globális szabadkereskedelem környezeti és etikai problémái című írásában Fekete László (Budapesti Corvinus Egyetem) arra hívja fel a figyelmet, hogy a természeti környezetről 1972-ben rendezett ENSZ Konferencia óta több ezer nemzetközi környezetvédelmi megállapodás, egyezmény és protokoll született, a környezetvédelmi megállapodásokat azonban halogató teljesítés és szerény eredmények jellemzik. Sok érv szól amellett, hogy a természeti környezet megőrzésének szempontjait be kell építeni a nemzetközi kereskedelmi megállapodásokba, mert a globális környezeti problémák jelentős része a természeti javak túlhasz-

nálatára, a globális közjavak felélésére és a költségek externalizálására vezethető vissza. Az utóbbi évek nemzetközi kereskedelmi megállapodásai ezt a feladatot nem végezték el. A jelenlegi nemzetközi gazdasági és politikai konstellációban szinte lehetetlennek tűnik következetes és kikényszeríthető környezetvédelmi szabályok integrálása a nemzetközi kereskedelem szabályrendszerébe.

Vállalati felelősség és társadalmi reakciók című írásában Kardos Péter (Bloomfield College, New Jersey) megmutatja, hogy a közvélemény – a jogrendszer alakítása mellett – a piacon keresztül közvetlenül is hatással van a vállalatok működésére. Fontos tehát megismerni, miként értelmezi a közvélemény a vállalati felelősséget, kit és hogyan büntetnének az emberek vállalati károkozás esetén. A tanulmány a pszichológia felől közelítve, empirikus eredményekre támaszkodva vizsgálja a vállalati normaszegésekre adott társadalmi reakciókat. Először a kollektív felelősség fogalmi rendszeréből kiindulva bemutatja, hogy miként válik el az okozói felelősség és az igazságérzet motiválta büntetés etikátlan vállalati viselkedés megítélésekor, majd összefoglalja az eddigi kutatási eredményeket a vállalaton belüli felelősség elosztásáról. A jogi és társadalmi környezet befolyása kapcsán pedig megmutatja, hogyan befolyásolja a közvélemény vállalati viselkedésre adott reakcióit a szabadpiaci ideológiában való hit.

A méltányosság és az intézményi bizalom szerepe a gazdaságban című írásában Boda Zsolt (MTA Politikatudományi Intézet és Budapesti Corvinus Egyetem) az intézmények iránti bizalom gyökereit és következményeit elemzi. Amellett érvel, hogy a bizalom morális jelenség és normatív alapokra épül, amelyeken belül az eljárási méltányosság kiemelt jelentőségű. Az írás áttekinti az intézményi bizalom gyakorlati jelentőségét, és a magyar helyzet megértéséhez is adalékokkal szolgál. Másfelől arra is rámutat, hogy az érzelmeket, az azonosulás érzetét mozgósító vagy a mélyebb értékkonfliktusokat a fair eljárásokkal mintegy elfedő taktikák képesek lehetnek a bizalmat növelni. Az ilyen bizalom törékeny, és hosszabb távon erodálódik, de közben komoly károkat okozhat. A cél az, hogy a bizalom áldásai a szükséges morális feltételek megléte mellett érvényesüljenek a gazdaságban.

A spiritualitás szerepe az üzleti vállalkozásokban és a közösségi gazdaságban című írásukban Kovács Gábor (Budapesti Corvinus Egyetem), Ócsai András (Budapesti Corvinus Egyetem) és Veress Tamás (Budapesti Corvinus Egyetem) elemzik a spiritualitásnak az üzleti és menedzsmenttudományokra kifejtett hatását. Két nemzetközi és két hazai példán keresztül szemléltetik a spiritualitásnak az üzleti vállalkozásokban és a közösségi gazdaságban betöltött szerepét. Megmutatják, hogy a spirituális értékek iránti elköteleződés hozzájárulhat az érintettek jóllétét figyelembe vevő gazdasági folyamatok megvalósításához. A spirituális értékelkötelezettség segíti az együttműködés „ethosának” kialakulását, és megakadályozza, hogy a profitmaximalizálás váljon a tevékenységek kizárólagos motivációjává.

A természet törvényei versus a társadalom szabályai a közgazdaságtanban című írásában Róna Péter (University of Oxford) a következő állításokat elemzi és védi: (1) A természettudományok módszere nem használható a közgazdaságtanban, mert a gazdasági jelenségek ontológiája gyökeresen más, mint a természeté. (2) A gazdaságot nem okozati összefüggések, hanem szabályok irányítják. (3) A természettudomány módszere – ide értve a matematika alkalmazását is – kizorítja a közgazdaságtan tartományából az intencionalitást, megfosztja a cselekvő embert szabad akaratától, amiért az így felépített közgazdaságtannak nincs erkölcsi tartalma. (4) A modern közgazdaságtan nem ismeri fel az „emergence” (felbukkanás) jelenségét, ezért nem tud figyelembe venni olyan tényezőket, amelyek nem állnak kauzális viszonyban az elemzés tárgyával. A szerző által javasolt alternatíva az, hogy a közgazdaságtan ne arra a kérdésre keresse a választ, hogy mi „van”, hanem arra, hogy mi „legyen”, abban az értelemben, hogy milyen kritériumok alapján mi lenne kívánatos, és milyen kritériumok mentén hozza meg az egyén, illetve a szóban forgó közösség a gazdasági döntéseit.

Reményeink szerint a *Gazdaság és etika* tematikus összeállítás jól szolgálja majd az etika, a közgazdaságtan, a menedzsmenttudományok és más diszciplínák együttműködését a gazdaság etikusabbá tételének érdekében.